

університету імені Івана Огієнка. Вип. XXIII в трьох частинах, частина 1. Кам'янець-Подільський: Медобори-2016, 2013. С. 161–168.

2. Данільченко Е. В. Теоретичні аспекти розгляду шляхів розвитку мовлення учнів з вадами інтелекту. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка Вип. XXIII в трьох частинах, частина 1. Кам'янець-Подільський: Медобори-2016, 2013. С. 184–190.

3. Дмитрієва І. В. Розвиток зв'язного мовлення учнів старших класів спеціальної школи. Вісник Донбаського державного педагогічного університету : зб. наук. пр. Серія: Корекційна педагогіка і психологія. Вип. 1 за заг. ред. І. В. Дмитрієвої. Слов'янськ : ДДПУ, 2013. С. 55–63.

4. Тарасенко Н. В. Формування комунікативних здібностей як засобу соціальної адаптації учнів з порушеннями інтелектуального розвитку на матеріалі уроків рідної мови. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. За ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. Вип. 17. С. 23–27.

Світлана НЕБЕЛИЦЯ

Вихователь вищої категорії,
старший вихователь
Комунальний заклад
«Новопразька спеціальна школа
Кіровоградської обласної ради»

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЗАСІБ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ООП

У статті розглянуто особливості виховного процесу молодших школярів з ООП засобами морально-етичного виховання. Зазначено, що важливим аспектом морально-етичного виховання школярів з ООП є формування в них усвідомлення важливості поваги до інших, взаєморозуміння, толерантності та відповідальності за свої вчинки. Виокремлено такі завдання морально-етичного виховання: розвиток емпатії та соціальної компетентності, заохочення самостійності та самооцінки, розвиток самосвідомості та самоповаги, толерантності.

Ключові слова: виховний процес, особливі освітні потреби, молодші школярі, морально-етичне виховання, засоби виховання.

S. NEBELYTSIA. MORAL AND ETHICAL EDUCATION AS A TOOL FOR THE EDUCATIONAL PROCESS OF PRIMARY SCHOOL PUPILS WITH SEN

The article examines the peculiarities of the educational process of younger schoolchildren with OOP by means of moral and ethical education. It is noted that an important aspect of the moral and ethical education of schoolchildren with OOP is the formation in them of the importance of respect for others, mutual understanding, tolerance and responsibility for one's actions. The following tasks of moral and ethical education are singled out: development of empathy and social competence, encouragement of independence and self-esteem, development of self-awareness and self-respect, tolerance.

Key words: educational process, special educational needs, younger schoolchildren, moral and ethical education, means of education.

Постановка проблеми. Зростаюча увага до інклюзії та різноманітності в освіті ставить перед педагогами нові завдання щодо ефективного виховання дітей з особливими освітніми потребами (ООП). Забезпечення їхнього повноцінного соціального та емоційного розвитку вимагає систематичного впровадження моральних та етичних цінностей у навчально-виховний процес. Розуміння та практичне впровадження принципів справедливості, толерантності, взаєморозуміння та поваги до інших є ключовими в адаптації освітнього середовища до потреб учнів з ООП. Такий підхід сприяє створенню середовища, де кожен учень має можливість розвиватися та вчиться у відповідності зі своїми можливостями та потребами. Розробка та впровадження програм морально-етичного виховання для дітей з ООП сприяє їхньому успішному інтегруванню в суспільство та формує основи для їхнього подальшого взаємодії з навколишнім світом. Виховання молодших школярів з особливими освітніми потребами є складним завданням, що вимагає індивідуального підходу та врахування їхніх унікальних потреб. Одним з ключових аспектів цього процесу є морально-етичне виховання, яке має велике значення для формування особистісних якостей та соціальної адаптації учнів.

Актуальність. Дослідження з питань навчання та виховання дітей з інтелектуальними порушеннями активно проводяться низкою сучасних вчених, серед яких В. Коваленко, Ю. Бистрова, І. Луценко, М. Буйняк, А. Колупаєва, О. Чопік, Ю. Найда, та інші. Проблема морально-етичного виховання дітей з особливими освітніми потребами розглядали також А. Бодальов, В. Мудрик, В. Лисятков та інші. Незважаючи на широкий обсяг проведених досліджень у цій сфері, питання морально-етичного виховання як засобу виховного процесу молодших школярів з ООП залишається актуальним.

Мета статті – окреслити особливості виховного процесу молодших школярів з ООП засобами морально-етичного виховання.

Виклад основного матеріалу. Морально-етичне виховання включає в себе ряд аспектів, які спрямовані на розвиток моральних цінностей, етичних норм і соціальних навичок у дітей з ООП. Основою цього процесу є формування в них усвідомлення важливості поваги до інших, взаєморозуміння, толерантності та відповідальності за свої вчинки.

Перш за все, морально-етичне виховання включає розвиток емпатії та соціальної компетентності. Для дітей з ООП це особливо важливо, оскільки вони можуть мати труднощі у сприйнятті та розумінні емоцій інших людей. Розвиток цих навичок допомагає їм краще взаємодіяти зі своїми однолітками та іншими членами суспільства.

Формування емпатії у дітей з особливостями в освітньому процесі (ООП) є складним завданням, оскільки ці діти можуть мати труднощі у сприйнятті та розумінні емоцій інших людей. Проте, існують певні стратегії та підходи, які можуть сприяти формуванню емпатії у них:

Моделювання – вчителі та дорослі можуть виступати в якості моделей емпатії, демонструючи уважне ставлення до почуттів і потреб інших людей. Це може включати пояснення та обговорення різних емоцій, а також спільне вирішення конфліктів.

Ігрові сценарії – використання рольових ігор або ситуацій, де діти можуть відчувати емоції та переживання інших персонажів, сприяє розвитку їхньої емпатії.

Візуалізація – використання малюнків, книг та ілюстрацій, що відображають різні емоційні стани, допомагає дітям з ООП краще розуміти свої власні почуття та почуття інших людей.

Соціальні навички – регулярна практика спілкування та взаємодії з однолітками та дорослими допомагає дітям з ООП розвивати соціальні навички та сприйняття емоцій інших людей.

Підтримка та заохочення – важливо надавати підтримку та заохочувати дітей з ООП до виявлення емпатії. Це може включати похвалу за доброзичливі вчинки та сприяння їхнім спробам розуміти та враховувати почуття інших [2].

Морально-етичне виховання спрямоване на формування у дітей з ООП таких якостей, як відповідальність, чесність та порядність. Ці риси допомагають їм розуміти важливість правил і норм співжиття, а також вміти приймати відповідальні рішення, і є важливою складовою їхнього соціального та етичного розвитку.

Важливо створити середовище, де діти почуваються безпечно, підтримано і заохочено відкривати свої потенційні можливості. Це може включати позитивність та заохочення вчителів індивідуальними успіхами кожної дитини. Необхідно встановлювати очікування щодо відповідальності, чесності та порядності на початку навчального року, роз'яснюючи їх значення та важливість. Дорослі повинні виступати як

приклад у питаннях відповідальності, чесності та порядності, демонструючи свою здатність до відповідальності і виконання своїх обов'язків.

Заохочення самостійності та самооцінки може сприяти розвитку відповідальності у дітей з ООП, оскільки вони починають розуміти наслідки своїх дій. Важливо обговорювати наслідки дій та рішень дітей, навчаючи їх аналізувати ситуації та приймати відповідальні рішення. Розвиток емпатії – важливо навчити дітей розуміти почуття інших людей, що сприяє їхньому розвитку як відповідальних та чесних громадян.

Крім того, морально-етичне виховання сприяє розвитку самосвідомості та самоповаги у дітей з ООП. Це допомагає їм розуміти свої можливості та обмеження, а також вірити у свої сили та цінність як особистості. Вчителі та батьки повинні надавати позитивний зворотний зв'язок щодо досягнень дитини, підкреслюючи її унікальність і цінність. Важливо навчити дітей внутрішньої мотивації та саморозвитку, що допоможе їм розвивати внутрішню впевненість та самосвідомість [3].

Створення можливостей для успіху, де дитина може досягти успіху, навіть у випадку з невеликими кроками є ключовим у процесі зміцнення віри дитини у власні можливості. Навчання спілкуванню, співпраці та взаємодії з іншими дітьми може сприяти розвитку самосвідомості та самоповаги, оскільки вони починають розуміти своє місце в групі та відчувати підтримку оточуючих.

Стимулювання творчості, зокрема сприяння розвитку творчих здібностей дітей може допомогти їм відчути себе впевнено та цінно, що сприяє формуванню позитивної самооцінки. Використання позитивного підходу до виховання, що передбачає демонстрацію дітям позитивного прикладу та підтримки, сприяючи виробленню в них внутрішньої позитивної самооцінки.

Нарешті, важливим аспектом морально-етичного виховання є формування в дітей з ООП уміння приймати інших такими, які вони є, та бути толерантними до різноманітності. Це сприяє створенню відкритого та дружнього середовища, де кожен може почувати себе прийнятим та поважаним. Формування толерантності у дітей з ООП важливе для їхнього успішного взаємодії зі світом та іншими людьми.

Вчителі та батьки можуть демонструвати толерантне ставлення до різних культур, релігій, традицій та інших характеристик. Позитивний приклад дорослих є потужним засобом виховання толерантності. Важливо надавати дітям інформацію про різноманітність світу, а також про

те, як ця різноманітність збагачує наше життя. Вони повинні розуміти, що різниці між людьми роблять наш світ цікавішим і багатшим.

Уроки та завдання, спрямовані на спільну роботу та взаємодію з різними людьми, можуть допомогти дітям розвивати навички співпраці та взаєморозуміння. Важливо створити безпечне середовище, де діти можуть вільно обговорювати свої переживання та погляди на конфліктні ситуації. Це допомагає їм краще зрозуміти погляди інших людей та навчитися досягати компромісу. Вчителі можуть використовувати різні методи навчання, такі як групова робота, драматичне мистецтво, дискусії та інші, щоб стимулювати толерантність та взаємоприйняття [1].

Окреслені засоби та методи морально-етичного виховання дітей з особливими освітніми потребами є ефективними за умови цілісного та систематичного застосування у освітньому процесі.

Висновки. Отже, морально-етичне виховання виявляється надзвичайно важливим для молодших школярів з ООП, сприяючи їхньому повноцінному соціальному та особистісному розвитку. Всі ці підходи спільно можуть сприяти формуванню відповідальності, чесності та порядності у дітей з ООП, допомагаючи їм стати активними та успішними членами суспільства. Цей процес вимагає уваги, терпіння та індивідуального підходу вчителів та батьків, але його результати є вкрай значущими для майбутнього кожного учня та суспільства в цілому.

Перспектива дослідження. Серед перспектив наступних досліджень вбачаємо питання використання ігрових ситуацій як засобу морально-етичного виховання дітей з особливими освітніми потребами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гаврилов О. В. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі. Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. С. 3-100.
2. Савченко Л., Сініченкова А., Савченко Д. Особливості пізнавальної діяльності дітей із затримкою психічного розвитку. Пріоритети особистості в навчанні дітей з особливими освітніми потребами в сучасних умовах: матеріали II-ї Всеукраїнської наук.-практ. конф. з між народ. участю (квітень 2023 р., м. Полтава / за заг. ред. Т. В. Махукової. Полтава : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2023. 123 с.
3. Хлебик С. Розвиток емоційного інтелекту дітей з особливими освітніми потребами у позашкільному середовищі. Соціальна робота: виклики сьогодення: Збірник наукових праць за матеріалами XI Міжнародної науково-практичної конференції / за заг. ред. О. В. Сороки, С. М. Калаур, Г. В. Лещук. Тернопіль : ТНПУ імені В. Гнатюка, 2022. 156 с. С. 149.